

עבודת יום הכיפורים זמני מתן תורה

הערות למאמרו של י"בן-נון שהתפרסם במגדים ח'

אפתח בהערה עניינית למאמר זה¹. אפשר שהדבר משתמע ממילא, ואפשר שרמוז הוא במאמר, על כל פנים לא נאמר במפורש: הכפרה המצווה בויקרא, ט"ז, והמתוארת עד פס' כח, היא הכפרה הנזכרת על מעשה נדב ואביהוא. בשלושה הם פגמו: הם פגמו בעצם עבודת הקודש, בהביאם אש זרה, לא מצוה ולא רצויה; הם פגמו בעקיפין בכפרת העם, באשר בעטיים שעיר החטאת של העם לא נאכל כנדרש; והם טימאו את המשכן בטומאת מת החמורה, כשמתו בתוכו. והוא שמפורש בפתיחת הפרק: "אחרי מות שני בני אהרן בקרבכם לפני ה' וימתו", לאמור: משום קרבנם שלא כדון, ומשום מיתתם בו, צריך עתה לבוא אהרן ולכפר: על המשכן והמזבח, על הכוהנים (שמתוכם יצאו הפוגמים), ועל העם (לג). ממילא עשוי להשתמע, שגם בעתיד, אם יקרה מקרה דומה ויהיה צורך בכפרה, יעשוהו כעין זה.

"ויעש [אהרן]" שבסוף הפרק (לד) אומר אפוא: אהרן עשה כן עתה; מיד לאחר שנאמרה הפרשה, ביצע אהרן את תהליך הכפרה בעטיים של נדב ואביהוא. הפירוש השגור לפסוק, המובא ברש"י, שכך עשה אהרן ביום הכיפורים הסמוך אחרי הציווי, מעלה שאלה: האמנם עשו אז את עבודות הציבור כסדרן? וזאת משתי בחינות:

א. האם מצוות אלו חלו במלואן לפני שעת הכניסה לארץ? ראה על כך: ספרי במדבר, סז; ספרי זוטא לבמדבר, ט', ד; חגיגה, ו, ע"א-ע"ב; ראב"ע לשמות, כ"ט, מב; רמב"ן לויקרא, כ"ג, ב; במדבר, כ"ח, ב (אמנם שני הפרשנים סבורים שעבודת הכפרה נעשתה במדבר, לפחות שנה אחת, על-פי ויקרא, ט"ז, לד).

ב. היות ישראל נזופים למקום אחרי מרד המרגלים, ראה רמב"ן לבמדבר, ט', א. לא תמיד מופרד הדיון בשתי בחינות אלו במקורות (ראה העמק דבר לבמדבר, ט', א). רד"צ הופמן כותב בביאורו לויקרא, ט"ז, כד (עמ' 460 במקור בגרמנית; עמ' שטז בתרגום העברי), כי אחרי האירוע המעציב שאירע לנדב ואביהוא נצטווה אהרן לכפר מיד את הקודש, כדי לאפשר לאהרן להתחיל ולחונך את העבודה גם בקודש הקודשים. אפשר שבכך כיוון רד"צ הופמן לכך, שעבודת הכוהן הגדול המתוארת בפרק באה בשעתה כדי לכפר על הקודש מאירוע חטא שני בני אהרן; אולם הדברים אינם ברורים בלשונו.

והערה שנייה, של אגב:

הרב יואל בן-נון כותב (בעמ' 11), שיום הכיפורים הוא יום קבלת הלוחות השניים על-פי המשתמע מהכתוב, ויום הסליחה על חטא העגל על-פי מסורת חכמים. אכן מסורת חז"ל

1 יואל בן-נון, 'היום השמיני ויום הכיפורים', מגדים ח (סיוון תשמ"ט), עמ' 9-34.

היא המחילה את סיום ארבעים הימים השלישיים ביום הכיפורים, אך לא כך משתמע מן הכתובים כפשוטם. גם בהניחנו שהדיברות הושמעו בו' או ב'ז' בסיוון - וגם הנחה זו מבוססת על חשבון חז"לי - הנה כסדר הכתובים, קיבל אחר-כך משה את המשפטים (שמות, כ"א-כ"ג), כרת עליהם ברית (שם, כ"ד, ג-יא), שהה עוד שישה ימים (שם, טז), ורק אחר-כך עלה לארבעים יום הראשונים. כך דעת כל פרשנינו הפשטנים. רמב"ן (לשמות, כ"ד, א) מבסס סדר זה כרונולוגית ועניינית, וסובר שכך דעת התנא ר' יוסי ברי' יהודה במכילתא (בחדש, ראש ג'); ועל-כל-פנים כך דעת ר' יוסי הגלילי במכילתא דרשב"י (לשמות, י"ט, ט), בראש אבות דרבי נתן, וביומא, ד, ע"א. אמנם שם (בע"ב) מיישבת הגמרא את תאריך י"ז בתמוז גם אליבא דריה"ג; אך ספק אם יישוב זה הוא כפשט כוונתו של ריה"ג, ובוודאי אינו כפשט המקראות. אף פשטן אינו אומר כך בסוף פרשת משפטים². ועל כל פנים, בחשבון המקראי נסתיימו ארבעים הימים הראשונים לפחות כשבוע אחרי י"ז בתמוז, וממילא כך גם מ' הימים השניים והשלישיים לגבי ר"ח אלול ולגבי יוה"כ. תפישת חז"ל היא המקדימה את בניית המזבח וכריתת הברית שבפרק כ"ד לעשרת הדיברות, כך ש"נעשה ונשמע" (כ"ד, ז) נאמר לפני מתן תורה, והקדימו ישראל "נעשה" לשמיעת האוזניים. כך בדרש, אך על-פי הפשט מקביל "נשמע" אל "נעשה" ועניינו: נקבל, כתרגומו (אולם גם על-פי פשט הכתובים, בשמות, י"ט, ה, הקדימו ישראל "נעשה" לשמיעת הדיברות והמצוות, והדרשה בבבלי שבת, פח, ע"א על הפסוק בשמות, כ"ד, ז, באה לחדד זאת מילולית).

תפישת חז"ל זו יש לה כמה תכליות: לתת יסוד בתורה וביסוס היסטורי קדמון למספר תאריכים חשובים: לצום הרביעי, ליום הכיפורים כיום שקשור במתן תורה, ואולי גם לר"ח אלול³; להקדים את הצירוף "נעשה ונשמע" למתן תורה, כאמור; ועוד: לעשות את פרשת המשפטים, ועמה את מתן המצוות בכלל, לעיקר תוכן מ' היום הראשונים, במקום עיקר תכליתם על-פי פשט הכתוב, שהיא הוראת והראיית תכנית המשכן למשה. הדבר משתלב במוטיב חז"לי אחר, המנוגד אף הוא לפשט המקרא, וגם הוא מבוסס על "אין מוקדם ומאוחר": ציווי הקמת המשכן מאוחר למעשה העגל, כתגובה וככפרה לו (תנחומא, תרומה, ח).

ולגבי יסוד חשבונות מתן תורה. לא רק שחשבון של מתן תורה בו' או ב'ז' בסיוון, המבוסס על עליות וירידות משה - כולו חשבון חז"לי הוא (בפשט ניתן לצמצם לארבעה ימים, או להאריך הרבה); גם יסוד הגיעם למדבר סיני בר"ח סיוון אינו מוצק במקרא גופו. הפרשנות היהודית המושפעת מהנחות חז"ל, מקבלת כולה ש"בחדש השלישי" בשמות, י"ט, א, מכוון לראש-חודש סיוון. הפרשנות הנכרית דנה ומפקפקת בכך⁴. לשון 'חודש' באה במקרא הן במשמעה הבסיסי, של יום חידוש הלבנה, הוא ראש-חודש; והן במשמעה המשני של משך הזמן שבין חידוש לחידוש, כלומר ירח ימים. לכאורה אפשריות אפוא שתי המשמעויות בפסוקנו. ואולם, הצירוף 'בחודש' עם מספר סודר, וביותר כשבא גם עם ציון

2 רמב"ן לשמות, ל"ג, ז, יב, המדבר על י"ז וי"ט בתמוז, אפשר שהולך אחר תירוץ הגמרא, ואפשר שלא התעמק שם בחשבון הימים.

3 מאימתי יוחד ראש-חודש אלול כראש ימי הרחמים? עדויות לנו מימי הגאונים, וכן בפרקי דרבי אליעזר, מ"ו.

4 פרטי הדיון אצל ציילדס (342. B. S Childs, The Book of Exodus (OTD), 1974, p)

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

נקודת המוצא ('בחדש ה... ל...'), לעולם עניינו ירח-ימים⁵. אפשר אפוא, שפשט הכתוב בשמות, י"ט, א, הוא: בירח השלישי לצאת בני-ישראל ממצרים, **ביום הזה, יום יציאת מצרים**, הוא ט"ו בו, באו מדבר סיני. רק כך יש משמעות נצרכת ללשון "ביום הזה", ואינה חזרה לתפארת המליצה.

שלושת התרגומים: השבעים, הסורי והוולגטה, אכן מתרגמים "בחדש השלישי" - בירח השלישי.

ואולי לא רק משמעות לשונית כאן, אלא גם משמעות עניינית: כמשלוש חודשים, ביום שבו יצאו ישראל מתחום עכו"ם, בו ביום נכנסו לתחום הקודש של גואלם; או כך: כנגד יומיים שהתקדשו נגד ההר לקראת השכינה, נתקדשו חודשיים מיציאת מצרים עד בואם להר השכינה.

5 שמו"א, כ', כו - "ויהי ממחרת החדש השני" - אינו סותר; פס' כד, לד שם מוכיחים עליו. עיין שם. הלשון שם קשה, ואין ללמוד הימנה על מקראות אחרים. מ"צ סגל (ספרי שמואל, תל-אביב תשל"א) מחלק אחרי "ממחרת", לאמור: 'ממחרת, [ביום ראש] החדש השני', ומניח שכבר אז נהגו שני ימי ראש-חודש. כך עולה גם מן התרגום המיוחס ליונתן, ומדברי ר' יונה אבן גינאה ור"י מטראני, וכבר הירושלמי (תעניות פ"ד מ"ג) מפרש כך. רוב פרשנינו (רש"י, ר"י קרא, רד"ק) מפרשים: 'ממחרת [ראש] החדש, [ביום] השני, מבלי להכריע אם מדובר ביום שני של ראש-חודש או של החודש. על דרך זאת מתרגמים רוב התרגומים, משל יהודים ומשל נכרים, ולכך נוטים טעמי המקרא. ועל כל פנים, 'השני' כאן אינו מספר סודר של החודש אלא של ימים: ימי החודש או ימי ראש חודש.